

OP GOEDE GRONDSLAG

Een ander fundament?

Meermalen kan men vernemen, dat de beoogde kerkorde van de Verenigde Kerk een andere grondslag vertoont. Immers, de gemeenschap met het belijden van het voorgeslacht betreft in Artikel 1 lid 4 niet alleen de oecumenische symbolen en de Drie Formulieren van Enigheid, maar ook, naast de Catechismus van Luther, de *Onveranderde Augsburgse Confessie*. Deze laatste belijdenis, daterend uit 1530, zou een wijziging betekenen van de grondslag der kerk, die immers, wat de Nederlandse Hervormde Kerk en de Gereformeerde Kerken in Nederland betreft, van strikt gereformeerd karakter was, beperkt tot de Drie Formulieren.

Ook de opname van de theologische verklaring van Barmen en de Konkordie van Leuenberg in Artikel 1.5 beschouwen bezwaard als het doen van afbreuk aan de gereformeerde belijdenis.

Wat dat laatste betreft moet met nadruk worden gesteld, dat noch Barmen, noch Leuenberg beschouwd mogen worden als nieuwe belijdenisgeschriften. Slechts hun betekenis voor hedendaags belijden en voor het naar elkaar toebuigen van de lutherse en de gereformeerde tradities wordt in dit artikel aangegeven.

Maar inderdaad: de Augsburgse Confessie (AC) is een toegevoegd belijdenisgeschrift¹. De vraag is of daarmee de grondslag voor de NHK en de GKN is veranderd. Ons antwoord luidt ontkennend.

Een vroege belijdenis

De AC kan niet beschouwd worden als strijdig met de gereformeerde confessies. Daarvoor zijn de volgende overwegingen van belang.

Eerst: de AC is niet minder dan de Drie Formulieren een *reformatorische* belijdenis. Voor de woorden “luthers” en “gereformeerd” kan men een accolade plaatsen en beide verenigen door het woord “reformatorisch”.

De AC is van veel oudere datum dan de Drie Formulieren. De Nederlandse Geloofsbelijdenis (NGB)² dateert uit 1561 en de AC reeds uit 1530. Het laat zich denken, dat in ruim dertig jaar zich nogal wat aan ontwikkelingen heeft voorgedaan. Voortschrijdend inzicht, zowel aan gereformeerde als aan lutherse zijde. De AC is in zekere zin een geschrift uit de begintijd. Met alle voorlopigheid en tijdbetrokkenheid van dien. Toch heeft zij in vorm en inhoud volgende belijdenissen beïnvloed, ook de NGB, die in bepaalde opzichten qua opbouw en vorm, maar ook wat de inhoud aangaat, gelijkens vertoont met de AC.

Wel is de AC in verscheidene artikelen beknopter dan de overeenkomstige NGB, die kennelijk een veel uitvoeriger en evenwichtiger weergave van de reformatorische leer bedoelt te zijn.

Er is meer overeenkomst: de AC, geredigeerd door Philippus Melancton, is net als de NGB, geschreven door Guido de Brès, een geschrift dat rekenschap wil geven van het belijden van de reformatie aan de hoge overheid. In beide gevallen betreft dit de regerende vorst uit het Habsburgse Huis, de AC Karel de Vijfde, de NGB Philips de Tweede. Om de vorsten niet nodeloos te irriteren zijn beide geschriften met enige voorzichtigheid geschreven, zonder iets af te doen aan de zakelijke inhoud. Deze voorzichtigheid voelt men vooral bij het lezen van de AC. Voor veel reformatorischen was de AC dan ook te vaag en niet krachtig genoeg in stellingname en formulering. Melancton leefde nog in de – ijdel gebleken – hoop, dat zijn geschrift positief zou overkomen bij de rooms-katholieke gesprekspartners.

Calvijn en de Onveranderde Augsburgse Confessie

Velen hebben getracht vast te stellen hoe Calvijn over de AC heeft gedacht.³

In een brochure over de AC heeft Ds. C.J.P. van der Bas zich zeer kritisch uitgelaten over de AC, in reactie op Prof. Dr. A. de Reuver en Ds. L.H. Oosten⁴ Op een aantal punten laat hij zien dat de AC en de gereformeerde belijdenissen van elkaar verschillen. Dat geldt niet alleen de onveranderde, ook de veranderde AC. Van der Bas toont duidelijk aan, dat Calvijn geen bewonderaar van de AC was. De vraag is echter, of hij ermee leven kon. Prof. Dr. W. Nijenhuis schreef in 1961 een interessant artikel over Calvijn en de AC.⁵ Calvijn heeft enkele jaren in Straatsburg gewerkt en was daar voorganger van de kleine Franstalige gemeente. Deze gemeente was onderworpen aan dezelfde regels als de andere gemeenten in die stad. Het merkwaardige feit deed zich voor, dat in Straatsburg meer dan één belijdenis fungeerde, de z.g. Tetrapolitana en de AC. Formele ondertekening zal van Calvijn niet gevraagd zijn, meent Nijenhuis. Dat blijkt nergens uit. Maar hij heeft haar wel moeten erkennen als de officiële belijdenis van zijn gemeente. Dat was voor 1540 de onveranderde AC. Toen door de raad van de stad van de predikant Jean Garnier een onvoorwaardelijke ondertekening van de belijdenis gevraagd werd, zonder enige nadere interpretatie, vroeg deze dominee aan Calvijn om advies. Dat luidde: “Ik zie niet in, waarom gij aarzelt de Augsburgse Confessie te ondertekenen” (*“Augustanae Confessioni cur subscribere dubites, non video”*).

Nijenhuis wijst op de nog vloeiende verhoudingen. Hij constateert een “voor onze begrippen hoogst merkwaardige toestand waarin in één en hetzelfde gebied meer confessies van kracht waren”. Kerken van

diverse confessie waren samen op weg! “De veelheid van confessies behoefde in het begin van de reformatie nog geen teken van confessionalistische geborneerdheid te zijn, doch kon integendeel wijzen op een zekere oecumenische openheid”, aldus Nijenhuis.

Buiten de door Zwingli beïnvloede regio's had de AC een bijzonder gezag als katholiek-evangelische belijdenis. Zowel Calvijn als zijn ambtsbroeder Farel leefden in een sterk verlangen met de broeders in het geloof “op heilige wijze samen te komen”, zoals laatstgenoemde het uitdrukte. Hoe jammer, dat later de wegen uiteengingen, voornamelijk vanwege een diepgaand verschil inzake het Heilig Avondmaal. Het valt niet te ontkennen, dat de latere Lutheranen, op het punt van het avondmaal vooral, stellingen innamen die afweken van de voorzichtige lijn die Melancton voorstond, ook naar de gereformeerden toe.

Reformatorisch belijden

Wat de inhoud van de belijdenis aangaat: eerlijke vergelijking van de eerste lutherse en gereformeerde confessies leidt eerder tot de vaststelling van hun eenheid dan van hun verschil.

De AC belijdt in het eerste artikel in ongeveer dezelfde bewoordingen als de NGB⁶ het geloof in God. Artikel 2 geeft de reformatorische leer van de erfzonde niet anders weer dan de calvinistische geschriften. Datzelfde kan men zeggen over de christologie, de rechtvaardiging door het geloof en het kerkelijk ambt, waarbij nadrukkelijk gesteld wordt dat het de Heilige Geest is die het geloof werkt in hen die het Evangelie horen. Die werkzaamheid is pure genade.

Artikel 6, over de nieuwe gehoorzaamheid, doet sterk denken aan de Heidelbergse Catechismus zondag 24 en 33. De kerk wordt gezien als de vergadering der gelovigen, als de plaats waar het Woord en de sacramenten op de juiste, bijbelse wijze worden bediend. Door alles heen hoort men in de AC voortdurend de reactie op Rome en dikwijls ook op de Wederdopers, niet anders dan in de Nederlandse gereformeerde confessies. Ook over de doop belijdt de AC geheel in lijn met de Drie Formulieren, al zijn er zeker accentverschillen.

En het avondmaal? De lutherse belijdenis is hier uiterst kort: lichaam en bloed van Christus zijn waarlijk aanwezig en worden uitgereikt aan degenen die deelnemen aan het Avondmaal. Op dit punt wordt vaak gewezen als afwijkend van de gereformeerde leer. Men vergeet dan dat de “*realis presentia Christi*”, de werkelijke aanwezigheid van Christus, ook door Calvijn en zijn leerlingen werd beleden.⁷ De Brès formuleert het zo (NGB art.35): “Toch vergissen wij ons niet als wij zeggen dat wat door ons gegeten en gedronken wordt het eigen en natuurlijk lichaam en het eigen bloed van Christus is”.⁸ Later – *maar niet in de AC!* – is gebleken dat over de wijze van Christus' aanwezigheid verschil van opvatting was tussen luthers en calvinisten. Ondanks gematigde theologen aan gereformeerde zijde, zoals Junius en à Lasco, werden de verschillen meer en meer, vooral van lutherse kant, op de spits gedreven.

Ook voor het overige – biecht, boete, ambt, wederkomst, vrije wil, geloof en werken – wijkt de AC principieel niet af van wat later in de gereformeerde belijdenisgeschriften zou worden geleerd. Wel moet men de AC lezen in haar eigen historische context, met haar eigen woordkeuze en stijl en met inachtneming van haar eigen doelstelling. Er zijn ook voor de AC typerende artikelen toegevoegd, die de roomse visie en praktijk kritisch behandelen, bijvoorbeeld over het celibaat, de mis, de oorbiecht, de heiligenverering, de kloostergeloften e.d. Wij sluiten ons dan ook aan bij de conclusie van Prof. dr. A. de Reuver⁹, die na een “weging” van de AC tot de slotsom komt “dat we in de Augustana van doen hebben met een vroege luthers- reformatorische confessie die weliswaar de ons bekende gereformeerde belijdenisgeschriften niet kan vervangen, maar daaraan ook allerminst afbreuk doet”. Deze conclusie is ons inziens niet minder van toepassing ten aanzien van de Catechismus van Luther¹⁰.

Wie eerlijk oordeelt kan niet anders vaststellen dan dat opname van deze confessies uit de vroege lutherse traditie in de grondleggende kerkorde van de Verenigde Kerk voor de NHK en de GKN allerminst betekent dat een wezenlijk andere grondslag wordt gelegd.

Wie ernst maakt met de *katholiciteit* van de Kerk zal blij zijn vanwege de samentrekking in één fundamenteel verband van innig verwante reformatorische belijdenissen.

¹ Dr. P. Boendermaker, *De Augsburgse Confessie*, uitgave ELK 1953

² *De Belijdenisgeschriften van de Nederlandse Hervormde Kerk*, Den Haag 1957

³ Calvijn was overigens zeer terughoudend inzake het opstellen van geloofsbelijdenissen, vgl. O. Noordmans, *Verzamelde Werken II*, Kampen 1979, 362.

⁴ Ds. C.J.P. van der Bas, *De Augsburgse Confessie*, Heerenveen 2000; vgl. van hem ook

De bronnen getoetst, Heerenveen 1997, een reactie op Ds. L.H. Oosten, *Bewaar Uw Kerk, Ede z.j.*

⁵ Dr. W. Nijenhuis, *Calvijn en de Augsburgse Confessie*, Ned.Theol.Tijdschr. XV (1960-1961), 416-433

⁶ Dr. W. Verboom, *Kostbaar Belijden*, Zoetermeer 1999,38

⁷ vgl. Dr. W. Dankbaar, de tegenwoordigheid van Christus in het Avondmaal, Nijkerk z.j.

⁸ *De Belijdenisgeschriften van de NHK*, 59

⁹ Prof. dr. A. de Reuver, *De Augsburgse Confessie (6)*, in: *De Waarheidsvriend*, jan./febr.1999. In een drietal artikelen in hetzelfde blad (juni/juli 2001) reageert De Reuver op de bezwaren van Van der Bas. Hij handhaaft voluit zijn waardering van de AC en geeft milde, maar besliste kritiek op de afwijzing van Van der Bas.

¹⁰ Dr. P. Boendermaker, *Luther's Grote Catechismus*, Kampen 1965.

Gepubliceerd in "CONFESSIONEEL", 113^e jaargang nr. 16 (13 sept. 2001)